

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2017 - Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ – 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ: ΒΕΒΑ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, ΣΙΧΛΙΜΙΡΗ ΣΤΑΣΙΝΗ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΑΣΩ, ΘΕΟΧΑΡΗ
ΘΕΟΔΟΣΙΑ, ΚΟΛΙΑΛΗΣ ΘΑΝΟΣ, ΜΑΤΖΟΡΑΚΗ ΣΠΑΡΤΗ, ΜΗΛΑΣ ΚΩΣΤΑΣ, ΠΑΤΣΟΥΡΑ ΣΟΦΙΑ,
ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΥ ΒΙΟΛΕΤΤΑ, ΧΑΪΝΤΟΥΤΗΣ ΗΛΙΑΣ

A1. Δηλαδή, στις άλλες αρετές, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, ή (ότι είναι ικανός) σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη στην οποία δεν είναι, ή τον περιγελούν ή οργίζουν, και οι δικοί του, πλησιάζοντάς τον, τον νουθετούν σαν να είναι τρελός· όμως στη δικαιοσύνη και στην υπόλοιπη πολιτική αρετή, ακόμα κι αν γνωρίζουν ότι κάποιος είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος κατά του εαυτού του την αλήθεια λέει μπροστά σε πολλούς, αυτό που σε εκείνη την περίπτωση θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, δηλαδή να λέει κανείς την αλήθεια, εδώ (σ' αυτή την περίπτωση) (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, διαφορετικά (ισχυρίζονται) ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται [το δίκαιο]· επειδή είναι ανάγκη ο καθένας μ' αυτόν τον τρόπο βέβαια να συμμετέχει σ' αυτήν (την αρετή), διαφορετικά να μην συμπεριλαμβάνεται στους ανθρώπους.

B1. Με βάση του μύθο του Πρωταγόρα, που προηγήθηκε της λογικής απόδειξης ο Δίας διέταξε να διανεμηθεί η τέχνη της προαγωγής και διατήρησης των θεσμών (η ηθική συνείδηση και η αίσθηση του δικαίου) εξίσου σε όλους τους ανθρώπους. Δεν υπήρξε εξειδίκευση στην κατανομή ούτε απόδοση της σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, όπως συνέβη με τις άλλες τέχνες. Κάθε πολίτης λοιπόν αποτελεί θα λέγαμε «πραγματογνώμονα της αρετής». Γι' αυτό άλλωστε, ενώ περιμένουμε από τον ανειδίκευτο σε άλλους τομείς να παραδεχτεί την άγνοιά του - αλλιώς τον περιγελάμε - ωστόσο όταν πρόκειται για τη δικαιοσύνη ή τη σωφροσύνη ή οποιαδήποτε άλλη αρετή του πολίτη, θεωρούμε φυσικό για τον καθένα να ισχυρίζεται ότι διαθέτει τις αναγκαίες γνώσεις, ακόμα κι αν τις στερείται αφού η αιδώς και η δίκη δόθηκαν σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, επομένως, όλοι διαθέτουν το υπόβαθρο της αρετής, γεγονός που εξηγεί γιατί όλοι μπορούν να τη διδαχθούν.

Πιο συγκεκριμένα με βάση το τεκμήριο που χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας για να αποδείξει την καθολικότητα της δικαιοσύνης και της πολιτικής αρετής αναφέρει ότι στις τέχνες, στην περίπτωση που κάποιος δεν είναι καλός αυλητής, αν πει το αντίθετο ότι δηλαδή είναι καλός, θεωρείται τρελός (έν γάρ ταῖς ... ὡς μαινόμενον). Αν πει την αλήθεια ότι δηλαδή δεν είναι καλός, θεωρείται σάφρων (ὃ ἐκεῖ ... λέγειν). Αντίθετα στις αρετές, και ειδικότερα στη δικαιοσύνη, στην περίπτωση που κάποιος δεν είναι δίκαιος, αν πει το αντίθετο ότι δηλαδή είναι δίκαιος θεωρείται σάφρων. Αν πει την αλήθεια ότι δηλαδή δεν είναι δίκαιος θεωρείται τρελός (έν δέ δικαιοσύνη ... μανίαν).

Αυτό συμβαίνει γιατί σύμφωνα με τις αιτιολογήσεις που επικαλείται ο Πρωταγόρας όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιοι («δεῖν φάναι πάντας εἶναι δικαίους») γιατί είναι ανάγκη ο καθένας να μετέχει στην πολιτική αρετή διαφορετικά να μην συγκαταλέγεται στους ανθρώπους («ὡς ἀναγκαῖον ... ἐν ἀνθρώποις»).

Χαρακτηριστικό είναι ότι το επιχείρημα του σοφιστή δεν είναι πειστικό καθώς έχει δεοντολογικό χαρακτήρα. Ο Πρωταγόρας δηλαδή, στηρίζεται στο τι πρέπει και στο τι είναι ανάγκη να λένε οι άνθρωποι ότι είναι για το συμφέρον τους (διαφορετικά θα αμαυρώσουν τη δημόσια εικόνα τους και θα υποστούν κυρώσεις), και όχι στο τι πραγματικά είναι («δείν φάναι πάντας εἶναι δίκαιους... ἀναγκαῖον... ἀνθρώποις»). Επίσης, το επιχείρημα στηρίζεται στην κοινή αντίληψη, έχει αποφαντικό χαρακτήρα, δεν το θεμελιώνει λογικά, ακολουθεί εμπειρική απόδειξη, όπως φανερώνει και η λέξη «τεκμήριον», και περιέχει αντίφαση: ενώ ο Πρωταγόρας υποστηρίζει την καθολικότητα της δικαιοσύνης, την ίδια στιγμή αναφέρει «ἐάντε ὅσιν ἐάντε μή».

B2. Σύμφωνα με το μύθο του Πρωταγόρα, υπήρξε εξειδίκευση στην κατανομή των τεχνών, αλλά όχι στην περίπτωση της δικαιοσύνης και της πολιτικής αρετής. Γι' αυτό άλλωστε περιμένουμε από τον ανειδίκευτο σε άλλους τομείς να παραδεχτεί την άγνοιά του αλλιώς τον περιγελάμε, γιατί κανείς δεν είναι υποχρεωμένος να κατέχει πολλές τέχνες πέρα από τον τομέα του. Επομένως η ειλικρίνεια σ' αυτήν την περίπτωση είναι στοιχείο σωφροσύνης.

Από την άλλη η αιδώς και η δίκη δόθηκαν σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, επομένως, όλοι διαθέτουν το υπόβαθρο της αρετής. Για το λόγο αυτό όταν πρόκειται για τη δικαιοσύνη ή τη σωφροσύνη ή οποιαδήποτε άλλη αρετή του πολίτη, θεωρούμε φυσικό για τον καθένα να ισχυρίζεται ότι διαθέτει τις αναγκαίες γνώσεις, ακόμα κι αν τις στερείται. Έτσι όταν κάποιος είναι άδικος θα πρέπει να ισχυρίζεται ότι είναι δίκαιος γιατί αυτό επιβάλλει η λογική να κάνει, διαφορετικά θα αμαυρώσει τη δημόσια εικόνα του και θα υποστεί κυρώσεις. Ο Πρωταγόρας, με βάση την άποψή του περί καθολικότητας, ενδιαφέρεται για το φαίνεσθαι και όχι για το τι πραγματικά είναι κάθε άνθρωπος.

B3. Ο Σωκράτης αντιτίθεται στη θέση του Πρωταγόρα ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται. Ξεκινά με τη θέση ότι οι Αθηναίοι - που και κατά τους άλλους Έλληνες είναι σοφοί - όταν πρόκειται να λάβουν αποφάσεις για ειδικά θέματα (π.χ. οικοδομικά), συμβουλευόμαστε τους ειδικούς, αυτούς δηλαδή που έχουν τις ειδικές γνώσεις για το συγκεκριμένο θέμα («όταν η πόλη ... αντίστοιχα έργα»). Και σε περίπτωση που κάποιος μη ειδικός προσπαθήσει να δώσει τη συμβουλή του, δεν τον ανέχονται. Για τα πολιτικά ζητήματα όμως καλούνται όλοι (οικοδόμοι, σιδεράδες, έμποροι, ναυπηγοί πλούσιοι, φτωχοί) να πουν την γνώμη τους και για να αποφασίσουν («όταν όμως πρέπει ... σπουδαία»). Άρα, δεν υπάρχουν «ειδικοί» στα πολιτικά θέματα, δεν υπάρχει ειδική πολιτική γνώση, γιατί αν υπήρχε κι αν διδασκόταν, θα καλούσαν τους ειδικούς στα πολιτικά να αποφασίσουν.

[Στη δημοκρατική Αθήνα λοιπόν υπάρχει ισονομία και όλοι οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στις συνελεύσεις της Εκκλησίας του Δήμου. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και για το φύλο' γι' αυτό και το κείμενο αναφέρεται αποκλειστικά σε άνδρες όσον αφορά την πολιτική αρετή, γιατί στην αρχαία Ελλάδα μόνο οι άνδρες είχαν πολιτικά δικαιώματα. Ο ενήλικος ελεύθερος άνδρας είναι ο κύριος του οίκου, δηλαδή είναι αυτός που έχει δικαιώματα ιδιοκτησίας πάνω στην περιουσία και δικαιώματα διάθεσης και διοίκησης πάνω στα μέλη της οικογένειας. Οι γυναίκες, τα παιδιά και οι δούλοι της οικογένειας κηδεμονεύονται από τον κύριο του οίκου. Στο δημόσιο επίπεδο, οι ενήλικοι ελεύθεροι Αθηναίοι άνδρες είναι οι μόνοι που έχουν το δικαίωμα του πολίτη, οι μόνοι δηλαδή που έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις συνελεύσεις του δήμου, να εκλέγονται στα διάφορα

αξιώματα της πόλης, να στρατεύονται, να γίνονται μέλη των δικαστηρίων και να μηνύουν στα δικαστήρια ή να παρουσιάζονται ως μάρτυρες σε αυτά.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης πως εδώ διακρίνουμε μια λεπτή ειρωνεία του Σωκράτη προς την τακτική των Αθηναίων που αφορά στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς ο φιλόσοφος ήταν ο ίδιος κατά των πολλών και θεωρούσε πως τις πολιτικές αποφάσεις πρέπει να τις παίρνουν οι ειδικοί, οι επαίοντες. Πίστευε πως όποιος δεν έχει γνώση δεν πρέπει να έχει γνώμη.

Ο Πρωταγόρας από την άλλη στηρίζει το επιχείρημά του για τη δυνατότητα της πολιτικής αρετής να διδαχθεί στη λήψη αιδούς και Δίκης απ' όλους τους ανθρώπους. Ο σοφιστής πιστεύει δηλαδή, όπως φαίνεται και στο επιμύθιο του λόγου του (« Ούτω δή, ὃ Σώκρατες... τούτου αἰτία»), πως εφόσον όλοι οι άνθρωποι έλαβαν αἰδῶ και Δίκη, σημαίνει πως διαθέτουν το φυσικό υπόβαθρο της αρετής, επομένως επιδεκτικό ανάπτυξης και βελτίωσης μέσα από τη διδασκαλία, την επιμέλεια και την άσκηση. Η ανθρώπινη φύση δηλαδή φέρει μέσα της τις καταβολές να εξελιχθεί θετικά. Ταυτόχρονα, με το επιχείρημα αυτό αντικρούει και τη θέση του Σωκράτη σχετικά με τον τρόπο που λαμβάνουν τις αποφάσεις τους οι Αθηναίοι στην Εκκλησία του Δήμου. Οι τέχνες μοιράστηκαν σε λίγους ειδικούς, όπως είδαμε, γιατί στην κοινωνία υπάρχει καταμερισμός εργασίας, έτσι ώστε ένας επαγγελματίας να μπορεί να ικανοποιεί τις ανάγκες πολλών συμπολιτών του. Γι' αυτό και για τα τεχνικά ζητήματα καλούν τους λίγους, ειδικούς να συμβουλέψουν. Αντίθετα, η αἰδώς και η Δίκη μοιράστηκαν σε όλους. Το περί δικαίου και ηθικής αίσθημα λοιπόν, που καθορίζει το πολιτικῶς ορθό, είναι κοινό σε όλους, γι' αυτό και σωστά οι Αθηναίοι τους καλούν όλους να λάβουν μέρος στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν στα ζητήματα της πόλης. Όλοι μπορούν να κρίνουν.

Ο μύθος του Προμηθέα αποδεικνύει πως οι Αθηναίοι έχουν δίκιο να παραχωρούν σε κάθε πολίτη το δικαίωμα της τοποθέτησης πάνω σε ζητήματα που αφορούν την καλή διοίκηση της πόλης: το *βουλευέσθαι* (η σκέψη, η διατύπωση απόψεων η ανάληψη ευθυνών, η ψήφιση) πάνω στα πολιτικά θέματα εξαρτάται εντελῶς από τη δικαιοσύνη και τη λογική, δύο ιδιότητες που συνιστούν την αρετή του πολίτη και τις οποίες κατέχει κάθε πολίτης, αφού, όπως δείχνει ο μύθος του Προμηθέα, εάν δεν τις είχε ο κάθε πολίτης δε θα μπορούσαν καν να σχηματιστούν ποτέ οργανωμένες κοινωνίες.

B4. α. Σ

β. Λ

γ. Σ

δ. Σ

ε. Λ

B5. α. ἴωσιν – εισιτήριο

δεῖ - ἐνδεια

ἀνέχονται – ἔξιη

εἰδῶσιν – συνείδηση

β. Ο σύγχρονος ἄνθρωπος σαν ἄλλος Ηρακλῆς καλεῖται πολλές φορές να ἐπιλέξει ἀνάμεσα στην ἀρετή και την κακία.

Δεν ὑπάρχει λόγος να ἀνησυχεῖς για ἀσήμαντα πράγματα.

Οι νέοι διαθέτουν δημιουργική σκέψη και φαντασία.

Γ.1

Γιατί ὅταν ο ρητορικός λόγος ἀποστερηθεῖ και τη φήμη / κύρος του ομιλητή και τη χροιά της φωνῆς και τις μεταβολές / μεταπτώσεις της φωνῆς που γίνονται στους ρητορικούς λόγους και ἀκόμη (ὅταν στερηθεῖ) τις ευκαιρίες και το ζήλο που σχετίζεται με την πράξη και ὅταν δεν ὑπάρχει τίποτα που να ὑποστηρίζει (το λόγο) και μαζί να πείθει, ἀλλά (ὅταν ο ρητορικός λόγος) ἐρημωθεῖ και ἀπογυμνωθεῖ ἀφενός ἀπ' ὅλα αὐτά που ἔχουν προαναφερθεῖ και ὅταν ἀπό την ἄλλη κάποιος τον διαβάξει με τρόπο ὄχι πειστικό και χωρὶς να φανερώνει καμία ψυχική διάθεση, ἀλλά (τον διαβάξει) σαν να κάνει ἀπαρίθμηση, εὐλόγα, νομίζω, φαίνεται στους ἀκροατές ὅτι εἶναι ἀσήμαντος. Αὐτά ἀκριβῶς θα ἐβλαπταν και τώρα αὐτόν τον ἐπιδεικτικό λόγο / αὐτό το λόγο που τώρα ἐκφωνεῖται και θα τον ἔκαναν να φαίνεται πιο ἀσήμαντος (ἀπ' ὅ,τι εἶναι).

Γ2. α. ἀνάγνωθι

ἀπαριθμοῦεν

ἀκούσεσθαι

μάλα

φανῆτε

Γ3.α.

τῶν μεταβολῶν: Αντικείμενο στο ρῆμα **ἀποστερηθῆ** (ρῆμα στέρησης).

τῶν προειρημένων: Επιθετική μετοχή με Ὑποκείμενο το ἄρθρο της **τῶν**, ως Γενική Αντικειμενική στο **ἔρημος** και **γυμνός**.

γυμνός: Κατηγορούμενο στο Ὑποκείμενο **ὁ λόγος** μέσω του συνδετικού ρήματος **γέννηται**.

εἰκότως: Επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρῆμα **δοκεῖ**.

τοῖς ἀκούουσιν: Επιθετική μετοχή με Ὑποκείμενο το ἄρθρο της **τοῖς**, ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο **δοκεῖ**.

Γ3.β.

Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει: Κύρια πρόταση (κρίσεως).

ἄπερ: Υποκείμενο στα ρήματα ἂν βλάψει – (ἂν) ποιήσιεν. Αττική σύνταξη.

τόν ἐπιδεικνύμενον: Επιθετική μετοχή με Υποκείμενο το ἄρθρο της τόν, ως Αντικείμενο στο ρήμα ἂν βλάψει – ἂν ποιήσιεν, και ως Υποκείμενο στο Απαρέμφατο φαίνεσθαι.

φαυλότερον: Κατηγορούμενο στο Υποκείμενο τόν ἐπιδεικνύμενον, μέσω του συνδετικού φαίνεσθαι.

φαίνεσθαι: Αντικείμενο ἔμμεσο στο ρήμα (ἂν) ποιήσιεν, τελικό απαρέμφατο, Υαπ: τόν ἐπιδεικνύμενον, ετεροπροσωπία.